

Бібліографія:

1. Schmidt U. (2012). Bessarabien. Deutsche Kolonisten am Schwarzen Meer. Herausgegeben von: Deutsches Kulturforum östliches Europa e. V. 419 S.
2. Keller O. (1992). Bessarabische Wochenmärkte. Erinnerungen aus der Jugendzeit. Heimat-Kalender. S. 19-22.
3. Frey A. (1992). Wer zählt die Völker...? Heimat-Kalender. S. 52-54.
4. Herrmann E. (1992). Alt-Arzis - Ein Wirtschaftszentrum S. 25-28.
5. Kinzle R. (1992). Aus meiner Kindheit in Tarutino. Elsa Bogner erzählt. Heimat-Kalender. S. 55-56.
6. Janke F. (1992). Schuhmacher und Schuhverkäufer in Arzis S. 28-29.
7. Bessarabische Spezialitäten. Vorgestellt von Gertrud Knopp-Rüb. (2018). Herausgegeben vom Bessarabiendeutscher Verein e. V., Stuttgart. 82 S.
8. Mayer K. (1992). Märkte im Südostzipfel unserer Sprachinsel. Heimat-Kalender. S. 65-66.
9. Vollstedt H. (1992). Wie gerne ging ich über den Sarataer Markt. Heimat-Kalender. S. 38-41.
10. Niederreiter P. (1992). Vom Wochenmarkt in Sarata. Heimat-Kalender. S. 30-37.

**ФРАНКОМОВНІ ШВЕЙЦАРСЬКІ КОЛОНІСТИ БЕССАРАБІЇ:
СВОЄРІДНІСТЬ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ**

Ольга Кудінова

кандидат філологічних наук, доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

iaolechka@mail.ru

Бессарабія здавна була історичною областю, яка відзначається високим рівнем соціальної динаміки та поліетнічністю населення. Завдяки тривалому процесу заселення, вона стала відомим регіоном мирного співіснування та активної взаємодії багатьох різних народів, кожен з яких має широкий

спектр особливостей в економічній системі, культурі та повсякденному житті.

У сучасній науці існує значна кількість ґрунтовних праць, присвячених окремим бессарабським спільнотам, зокрема болгарам і німцям, проте сьогодні доводиться констатувати, що всебічне дослідження широкого кола історіографічних, етнологічних, культурологічних, філологічних питань, пов'язаних з бессарабськими швейцарцями, є набагато меншим. Можна припустити, що незадовільний стан вивчення означеної проблематики пояснюється порівняльно невеликою кількістю швейцарського населення на цих землях (так, наприклад, статистичні дані доводять, що «у 1841 році тут було 83 болгарські колонії, 23 німецькі і одна швейцарська» [1, с. 38], проте *non multa, sed multum* – небагато за кількістю, але багато за значенням.

Звичайно, українській історіографії добре «відомо про те, що вже у першій третині XIX ст. швейцарці мешкали в колонії Шабо (Новоросія), а також упродовж 1819–1822 рр. були «водворены» на узбережжі Дніпровського лиману, неподалік від міста Акерман» [2, с. 259]. Однак ґрунтовне вивчення питань, пов'язаних з їхнім перебуванням на теренах Бессарабії, досі не стало предметом акцентованої наукової уваги вітчизняних дослідників.

На сучасному етапі розвитку української поліетнічної держави поглиблене вивчення ролі, яку відіграли швейцарські мешканці в соціокультурному житті Бессарабії є *conditio sine qua non* цілісної мозаїки бессарабської ідентичності, тому студіювання окресленої проблематики бачиться актуальним і своєчасним (особливо зважаючи на притаманну швейцарцям лінгвоетнічну толерантність, типово швейцарську ретельність, а також такі національні цінності як трудова етика, культ чистоти, пунктуальність, що викликають сьогодні величезний інтерес і загальну повагу).

Джерельна база нашого дослідження репрезентована епістолярним доробком франкомовних шабських колоністів, статистичними описами, матеріалами особистого походження (мемуари та спогади), а також матеріалами справ архівних

установ (передусім Державного Архіву Одеської області), а його теоретико-методологічним підґрунтям виступає сукупність загальнонаукових методів наукового пізнання – описовий, статистичний, інтерпретаційний тощо.

Слід зазначити, що вивченням окремих історико-філологічних питань формування та розвитку швейцарської спільноти Бессарабії займаються дослідники з університету Лозанни (Швейцарія), результатом роботи яких стали колективні монографії [3] та одноосібні розвідки таких вчених, як О.І. Сімонато [4, 5, 6] І.С. Іванова [7], Н.М. Бічурина [8] *et al.*

З недавнього часу документальною історією швейцарських колоністів в Бессарабії активно займаються працівники одеських установ. Так, А.Р. Боева зав. сектором Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, в статті «Із джерел про історію швейцарських колоністів на півдні України» на основі текстів, які зберігаються в фонді Наукової бібліотеки означеного університету, подає огляд історії швейцарських колоністів с. Шабо, приділяючи особливу увагу розгляду книги відомого шабського виноградаря швейцарського походження К.І. Тардана «Виноградарство та виноробство» та «Запискам Императорского Общества сельского хозяйства Южной России», що виступають невичерпним джерелом історичних відомостей про швейцарську колонію та окремих її мешканців [9].

Слід також зауважити діяльність Державного Архіву Одеської області (*Hic mortui vivunt, hic muti loquuntur!*), яким проводяться дослідження основних етапів становлення і розвитку «єдиної швейцарської колонії на території Російської імперії з франкомовним населенням». Начальник відділу науково-довідкового апарату зазначеного архіву В.Ф. Онопрієнко, є авторкою кількох ґрунтовних праць про швейцарських колоністів, в яких проводить думку про те, що «незважаючи на свою нечисленність, колонія відіграла величезну роль в освоєнні причорноморського краю, ставши центром розвитку виноградарства і виноробства на півдні України». Неоцінним бачиться внесок В.Ф. Онопрієнко та її колег в обробку та

оприлюднення автентичних документів Державного архіву Одеської області, які прояснюють особливості початкового етапу розвитку означеної колонії [10].

У спробі проаналізувати своєрідність соціокультурного розвитку вихідців з швейцарської Романдії на теренах Бессарабії звернемось до франкомовного епістолярію швейцарців, який відбиває специфіку становища та господарської діяльності жителів колонії Шабо, яскраво висвітлюючи властивості процесу їхньої інкорпорації у соціокультурну систему бессарабського краю. Динамічна структура означених епістолярних текстів виступає своєрідним «модусом свідомості», вираженням авторської «структури екзистенції» (Р. Барт), тобто самоусвідомлення і бачення світу, оприявнює своєрідну модель мовленнєвої комунікації, стимулює сугестивні форми впливу на реципієнта.

Так, майбутній засновник колонії (нагадаємо, що сама колонія буде заснована у 1822 р., тобто майже через три роки після написання нижчецитованого листа) Луї Венсан (пізніше – Іван Карлович) Тардан (1787–1836), садівник і ботанік, член швейцарського товариства природничих наук, у листі від 19 грудня 1819 р., ще будучи на своїй батьківщині у місті Ве́ве (кантон Во в Швейцарії), звертається до повноважного намісника Бессарабської області генерала О.М. Бахметєва з пропозицією про передачу занедбаних державних виноградників під Аккерманом швейцарським виноградарям: «[...] je viens Monsieur le Général vous demander: Si votre Gouvernement feroit cession de ces vignes à une trentaine de vignerons vaudois, jeunes, laborieux et la plupart pères de famille, ou s'il nous le vendroit à un prix assez modique (car nous avons plus de courage que de moyens pécuniaires) pour nous permettre non seulement de fournir aux frais de notre voyage, mais de former dans ce lieu là un établissement durable et avantageux? Il seroit bien intéressant de voir que sous les auspices de Monsieur le Général les vignes plantées et cultivées jadis par des Grècs, ruinées et abandonnées par les Turcs, fussent rétablies et cultivées par des Suisses !» [10, с. 45].

Через десять років після написання вищезгаданого тексту, в листі від 1 січня 1829 р. Л.В. Тардан, вже на посаді мера

швейцарської колонії, передає прохання шабських колоністів повноважному наміснику Бессарабії у 1823–1844 рр. графу М.С. Воронцову про надання нових виноградників для новоприбулих швейцарців, обґрунтовуючи зацікавленість колоністів в їх окультуренні і поліпшенні: «Ces jardins changeant souvent de maîtres doivent être travaillés de manière à en épuiser, à en ruiner le plus promptement la vigne, ce qui ne seroit pas le cas s'ils nous étoient remis, puis que les colons Suisses seroient intéressés à leur bonne culture et à leur amélioration» [10, с. 57]. На потвердження висловленої тези він з гордістю доповідає про п'ятикратне збільшення виробництва вина швейцарськими майстрами: «Sous ce poin de vue nous sommes fiers de pouvoir représenter à Monsieur le Comte ! que les 35 jardins remis aux premiers colons suisses ne produisoient les premières années que de 8 à 9 cens vedros, tandis que ces mêmes jardins en produisent actuellement 4000 chaque année» [10, с. 57]. З метою остаточного переконання адресата Л.В. Тардан вживає риторичне запитання, в якому афористично узагальнює свою думку: «Si les jardins qu'On a daigné nous destiner, si tout le vignoble d'Akkerman faisoit les mêmes progrès, quelle masse de vin ne produiroit-il pas?» [10, с. 57].

Епістолярні тексти шабських колоністів, незважаючи на офіційний характер, яскраво відображають їхню ідентичність, особисте світобачення, самоусвідомлення й саморозуміння. Так, у листі вищезазначеному адресату від 27 липня 1829 р. «вдячний, завзятий, вірний і шанобливий» швейцарець повідомляє основний принцип, яким керується в своїх діях та вчинках: «Ma maxime favorite est virtus in eam vero, et c'est par elle que Vous devez être assuré que je suis et serai toujours» [10, с. 62]. Схожі риси вбачаємо у мовній поведінці його нащадків Луї і Шарля Тарданів, про що свідчить їх лист до графа М.С. Воронцова від 24 березня 1834 р. з проханням про надання нової ділянки землі для посадки виноградних лоз [10, с. 64–65].

Аналіз змістовної сторони епістолярного доробку швейцарських колоністів доводить, що на своїй новій батьківщині вони пройшли численні випробування: мужньо

долали посуху, холод, епідемію чуми, недоброзичливе ставлення інонаціональних сусідів, недбайливих чиновників, політичні перипетії, війни. Змінювались і найменування: з «колоністів» внаслідок реформ царського уряду 70-х рр. вони, як і інші іноземні мешканці Бессарабії, стали «поселянами-власниками». Однак, долаючи численні перешкоди і проблеми, бессарабці з швейцарської Романдії зуміли не тільки вистояти і жити на гідному рівні, але й зберегти свою цілісність, єдність, лідерство, прославитися як відмінні виноградарі та винороби, передати свій досвід іншим жителям Бессарабії – українцям, росіянам, молдаванам, німцям і ін., зробити вагомий внесок у розвиток економічної та культурно-освітньої галузей своєї нової батьківщини (яку, на жаль, переважній більшості з них довелося покинути 28 червня 1940 р. внаслідок політичних подій).

На потвердження наведемо свідоцтва губернатора Бессарабії у 1903–1904 рр. князя С.Д. Урусова, який в означені роки проінспектував підвладну йому територію та з числа інших народів цього багатонаціонального регіону виділив вправних у своїй діяльності місцевих швейцарців, дивуючись, що вони зберегли свої національні традиції, мову, культуру. Князь Урусов виступає свідком того, що французька мова швейцарських шабовців не забулась під впливом російської, української та румунської, хоча й функціонувала передусім на побутовому рівні, у родинному оточенні та вивчалась у школі.

У «Записках губернатора» С.Д. Урусов вдається до опису с. Шабо як такого, що має російський сільсько-волосний устрій, причому за своєю просторовістю становить одночасно й волость, населене швейцарцями та знамените своїми виноградниками. Автор не повідомляє прізвище волосного старшини, але, виходячи з опису, припускаємось здогадки, що це був представник швейцарської спільноти: «Когда я подъехал к волостному правлению, меня на крыльце встретил одетый в черный сюртук господин, оказавшийся волостным старшиной. Я с удивлением приглядывался к новому для меня типу старшины,

говорившего по-французски и по-немецки так же бегло, как и по-русски» [12, с. 149].

Губернатор С.Д. Урусов окреслює також залу засідань волосного правління, яка «виявилася під стать старшині», документи з планами села і приписаної до села землі, котрі, на його погляд, являють собою зразок вмілого розподілу ділянок за розрядами землі, за якістю і цінністю ґрунту, за зручністю землекористування, після чого робить цілком виправданий висновок щодо швейцарської ретельності та раціональної організації справ: «Шабському сходу не нужно было, как нашим крестьянам, постоянно бродить в полном составе по полям и лугам, с сажеными палками в руках, отмеряя части каждого домохозяина. Здесь можно было, не выходя из здания волостного правления, по плану определить номер каждого владельца, произвести переделы и выделы и разрешить любую землеустроительную задачу, не выходя на «местоположение», как говорят наши крестьяне» [12, с. 149].

Добре враження справила на бессарабського губернатора й шабська «французько-німецька» школа, в котрій діти швейцарських вихідців обов'язково вивчали «одну з двох мов, що була колись для них рідною» [12, с. 149].

Зазначимо, що ХХІ століття також поступово починає віддавати належне швейцарським бессарабцям. Так, наприклад, сучасні вітчизняні дослідники економічної галузі вважають дванадцять праць знаного шабського дослідника К.І. Тардана (1812–1856), який «створив промисловий виноградник в районі Акермана», «багато років завзято розробляв і багаторазово перевіряв на практиці раціональні прийоми виноградарства та виноробства [11, с. 97], такими, що «заслужовують і сьогодні великої поваги та вивчення» [11, с. 96].

Таким чином, проведений аналіз переконливо доводить, що франкомовні швейцарські колоністи Бессарабії відігравали важливу роль не лише в розвитку бессарабського сільського господарства, але й у формуванні унікальності його культурного та інтелектуального іміджу.

Бібліографія:

1. Оноприенко В. (2007). Шабо, Дерибасовская-Ришельевская: одес. альм. № 30. Одесса. С. 36–48.
2. Машкін О.М. (2009). Іноземці в соціально-економічному житті України кінця XVIII – першої половини XIX ст.: спроба обрахування чисельності та аналіз їх національного складу. *Проблеми історії України XIX–XX ст. : Зб. наук. пр.* Випуск XVI, С. 241–265.
3. Les communautés suisses de Crimée et de la mer Noire: langues et traditions (2017). Edité par Elena Simonato, Irina Ivanova, Marco Giolitto, Cahiers de l'ILSL. № 51. Lausanne: Centre de linguistique et des sciences du langage. 244 p.
4. Simonato E. (2017). Un patois romand au bord de la mer Noire: la géographie linguistique soviétique des années 1930-1960, *Historiographie & épistémologie des sciences du langage: du passé vers le présent*, éd. E. Velmezova. Cahiers de l'ILSL. № 52. P. 169–178.
5. Симонато Е.И. (2019 а). Швейцарские аграрные колонии юга России как пример межкультурной коммуникации», *Herzen's Readings, Foreign Languages*. 2019. Saint-Petersburg: RGPU im. Gerzena. P. 152–154.
6. Симонато Е.И. (2019 б). Динамика развития романских поселений Юга России в XX в. URL : <http://conference-spbu.ru/en/conference/40/section/782>
7. Иванова И.С (2019). Швейцарская колония Шабо и местное окружение: контакты языков, контакты культур. URL : <http://conference-spbu.ru/en/conference/40/section/782>
8. Бичурина Н.М. (2019). Мы и они: языки и конструирование сообщества в швейцарском поселении Шабо в Бессарабии. URL : <http://conference-spbu.ru/en/conference/40/section/782>
9. Боєва А.Р. (2012). Із джерел про історію швейцарських колоністів на Півдні України, *Вісник Одеського національного університету*. Т.17. Вип.2(8). С. 23–32.
10. Оноприенко В.Ф. (2009). Истинный рай – на шабской земле...: Документальная история швейцарских колонистов в

Бессарабии / Ред. кол.: Ниточко И. И., Белоусова Л. Г., Бурчо И. А., Сичкаренко В. К.; Научн. ред. О. Б. Демин. Одесская областная государственная администрация; Государственный архив Одесской области, Одесса: изд-во «Астропринт», 142 с.

11. Малащук О.С. (2019). Зародження і становлення наукових засад з виноградарства в Російській імперії (друга половина XVIII – перша половина XIX століть). *Гілея: науковий вісник*. Вип. 145(1). С. 94–98.

12. Урусов С.Д. (2016). Записки губернатора. Кишинев 1903–1904. М.: «Захаров». 208 с.

**ДУХОВНОЕ ВОСПИТАНИЕ
В НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОМ КОНТЕКСТЕ:
ПОЛЬСКИЙ ОПЫТ ИЗМАИЛА**

Лариса Дзиковская

кандидат филологических наук, доцент

Измаильский государственный гуманитарный университет

dzikovskaya86@gmail.com

В условиях глобализации и интеграции мировых процессов возрастает взаимодействие представителей различных культур. Культура межнациональных отношений является одним из факторов стабилизации современного общества, поэтому так важно правильное теоретическое и практическое осмысление данного явления. Формирование и развитие духовной культуры польской громады в современном поликультурном пространстве города Измаила Измаильского района Одесской области – это, прежде всего, обеспечение поддержки развития членов польской громады в условиях межкультурного объединения, содействие интеграции личности в национальную и мировую культуру, создание благоприятного эмоционального климата для развития и саморазвития детей и взрослых.

Актуальность проблемы формирования культуры межнациональных отношений объективно обусловлена